

במאמרו משנת 1919, "האל-ביתי" [1], כתב פרויד (תרגום שלי. י.ג.): "רק לעיתים רחוקות חש פסיכואנליטיקאי כורח לחקור את נושא האסתטיקה, אפילו כאשר אסתטיקה מובנת לא רק כתורת

היופי, אלא כתורת איכויות הרגש. הוא עובד במישורים אחרים של חיי הנפש, ויש לו קשר מועט בלבד לאותן פעילויות רגשיות מאופקות, אשר מעוכבות במטרותיהן ותלויות בשלל גורמים מקבילים, שלרוב מספקות את החומר ללימוד האסתטיקה."

חמש שנים קודם לכן (1914), פרסם פרויד את "משה של מיכלאנג'לו" [2], בו נדונו לעומק עניינים של אסתטיקה. ועם זאת, עניינים אלו היו רק תחילתה של חקירה מאד מפורטת, שיטתית ולוגית שנפרסה במאמר.

פרויד הוקסם מפסלו של משה ששבה את דמינו. הוא ראה אותו תחילה כ"חידה לא פתורה להבנתנו"

[2] והוא עשה מאמץ רב בניסיון לתת לו משמעות ראויה. במילותיו של פרויד (תרגום שלי. י.ג.): "יתכן אפוא שיצירת אמנות מסוג זה זקוקה לפרשנות, וכי עד שהשגתי את הפרשנות הזו לא אוכל לדעת מדוע הושפעת כל כך בעוצמה" [2]. לפיכך, עבור פרויד זה היה עניין של פענוח, פיצוח חידה, עניין של חשיפת "כל מה שחיוני ויקר ביותר להבנת יצירת האמנות הזו" שמסתתר מאחוריה [2]. כלומר, פירוש.

לאחרונה ביקרתי גם אני ברומא, העיר הנערצת של פרויד. בעקבות מסלול ההליכה של פרויד, גם אני "טיפסתי את המדרגות התלולות מן ה-Corso Cavour הבלתי שגרתי לפיאצה הבודדה" [2], שם ניצבת כנסיית ס. פייטרו בווינקולי, בכדי לצפות במלאכת השיש הבלתי נתפסת והנפלאה של מיכלאנג'לו, פסלו של משה. כשעמדתי מולו, ניסיתי להבין משהו מהדבר שהשפיע כל כך על פרויד, מה שגרם לו לחזור למקום הזה פעם אחר פעם ובסופו של דבר לכתוב את "משה של מיכלאנג'לו" שלו. בקריאת המאמר הזה, עולה שעבור פרויד, בחינת הפסל ופרשנותו, הייתה דוגמה לטכניקה הפסיכואנליטית, שכן הוא הביא שיטה של ביקורת אמנות מסוימת שהתעקשה "שיש להסיט את תשומת הלב מהתרשמות הכללית והעיקרית מהתכונות של תמונה, [...] תוך הדגשת חשיבותם של פרטים קטנים" [2]. במילותיו של פרויד: "נראה לי ששיטת החקירה שלו קשורה קשר הדוק לטכניקה של הפסיכואנליזה. גם היא רגילה לדברים סודיים ונסתרים מתוך תווים בזויים או בלתי מורגשים, מערמת הזבל, כביכול, של התצפיות שלנו" [2].

ובכל זאת, יותר ממאה שנה אחרי פרסום "משה של מיכלאנג'לו" ולאחר שהכרתי את עבודתו של לאקאן ובעיקר את הוראתו המאוחרת, עלה בדעתי שהפסל המפואר של משה עשוי להוות אלגוריה ליחס שבין הממשי לסמלי. אם אכן, כפי שטוען ז'אק-אלן מילר, עידן הפרשנות נמצא מאחורינו [3], מה נוכל לעשות עם יצירת הפיסול המפוארת הזו? בזמן שפרויד התבונן בפסל וניסה בקפדנות להסיק מהן התנועות שקדמו לרגע בזמן בו מוצג משה של מיכלאנג'לו לצופים, מה שבאמת עבר בראשי היה חתיכת שיש ענקית חסרת צורה וחסרת משמעות שעמדה לפני מיכלאנג'לו טרם שהחל בעבודתו. האם זה לא הממשי? הומוגני, אמורפי ובלתי שבור, ללא פערים בו, ללא משמעות ובלתי אפשרי לפירוש. ואז... מכות הפטיש, כלי האמן כשהוא פיסל וחצב את דרכו בתוך פיסת השיש הזו, תוך שהוא נותן לה צורה ומשמעות, זורק את השרידים, את הפסולת, את האובייקטים a שמייצגים את החסר. "הסדר הסמלי לוכד את מה שאינו מסודר וכופה עליו ארגון", כתב מילר [4], "... ארגון זה הוא המשכיות, משמעות, מגמה. מה שמופיע כסופיות הוא מגמה הגיונית" [4]. אכן, פסל הוא לא רק פיסת חומר מעוצבת בצורה יפה ובעלת מובן שאנו מתבוננים בה בפליאה. פסל הוא גם התוצר של מה שחסר, של מה שנחצב והושלך. זו הפעולה של הסמלי על הממשי, פעירתו, ניקובו, שבירתו ופריסתו, כך שבסופו של דבר מתעוררת ועולה משמעות. כמו פסל מיומן שעושה את דרכו בשיש, המסמנים עושים את דרכם דרך הממשי. הם נכנסים לממשי, כניסה שממנה נולד סובייקט [5].

1. Freud, S., (1919) The 'Uncanny', The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud, Volume XVII, pp. 217-256.
2. Freud, S., (1914). The Moses of Michelangelo, The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud. Vol. XIII, pp. 211-237.
3. Miller, J.-A., Interpretation in Reverse, Psychoanalytical Notebooks, Issue 2, 1999.
4. Miller, J.-A., The Lying Truth, The Lacanian Review, Issue 7, Spring 2019, pp. 149-155.
5. Lacan, J., (1962-1963), The Seminar of Jacques Lacan, Book X, Anxiety, tr. A. R. Price, Polity, Cambridge, 2014, p. 87.

• פורסם במקור באנגלית:

An Encounter with a Statue. By Yaron Gilat | October 26th, 2019 | LRO 186

<https://www.thelacanianreviews.com/an-encounter-with-a-statue/>